

В. О. Черков // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовт. 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 85–87.

2. Кирпа С. С. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій / С. С. Кирпа // Право і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 216–221.

3. Горбачевський В. Я. Роль і місце негласного розслідування у кримінальній юстиції / В. Я. Горбачевський // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (м. Київ, 7 жовт. 2011 р.). – Київ, 2011. – С. 45–47.

4. Городецька М. Обмеження повноважень слідчого засобами відомчого та судового контролю і прокурорського нагляду / М. Городецька // Вісник прокуратури. – 2009. – № 8. – С. 91–97.

Одержано 26.03.2015

УДК 343.81

Олена Сергійовна Турчина,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВИПРАВЛЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ»: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Відповідно до статті 50 КК України виправлення є однією з цілей покарання. Змістовне наповнення даного поняття розкривається у КВК України, проте наукові пошуки щодо розуміння такої складної правової категорії досі тривають.

Виправлення засуджених розглядалося з позиції кримінального, кримінально-виконавчого права, пенітенціарної педагогіки та психології низкою вчених, а саме: Л. В. Багрій-Шахматов, В. А. Бадира, Ю. В. Баулін, Т. А. Денисова, В. О. Меркулова, А. В. Сорока, А. Х. Степанюк, О. О. Шкута, І. С. Яковець та ін. Однак єдиної точки зору стосовно зазначеного поняття не існує. А тому питання визначення поняття «виправлення засуджених» є досить актуальним.

Зрозуміло, що досліджуване нами поняття з'явилося задовго до його нормативного закріплення в чинному законодавстві. Його походження розпочинає свою історію на початку ХХ століття. Процес побудови радянської кримінально-виконавчої системи здійснювався через публічні теоретичні дискусії й дослідництво

© Турчина О. С., 2015

[6]. Пошуком оптимальних шляхів виправлення ув'язнених займалися як вчені, так і активні політичні діячі. Виправлення засуджених вони вважали одним з напрямів діяльності в'язниць.

У відстоюванні ідеї «виправлення злочинців як людей соціально хворих» вагома роль належить Д. І. Курському. Він зазначав: «Ми прагнемо по можливості видалити з місць позбавлення волі специфічний тюремний дух і, насамперед, вирвати з коренем ті прийоми, з якими колись підходили тюремні діячі до злочинців. Для нас це мимовільні жертви минулого соціального строю й ми ставимося до них як до хворих, стосовно яких у нас одне завдання – вилікувати їх якомога швидше й надійніше» [3].

Цікавим є бачення вченого С. П. Познишева, який зазначає, що категорія «виправлення» включає у себе 2 елемента: моральне та юридичне виправлення злочинця. У своїй роботі «Основи пенітенціарної науки» Познишев роз'яснив поняття «морального виправлення злочинця». На його думку під даним визначенням необхідно розуміти «не перетворення порочної людини в добродесну, що не можливо відносно засобів покарання, а лише деяку зміну на краще психічної конституції злочинця, його характеру, достатнього для попередження рецидиву» [5].

Щодо «юридичного виправлення злочинця», то вчений пропонує розуміти під ним «навіювання суб'єктові шляхом застосування до нього покарання свідомості неминучого зв'язку відомого його поведінки з даним невідгідним наслідком». Познишев зазначає, що виправні установи повинні подібнюватися «своєрідній соціальній клініці, де організований процес виправлення – перевиховання «переплавлення» і «лікування» соціально запущених, морально дефектних і важких у педагогічному відношенні злочинних осіб, позбавлених волі» [5].

Варто зазначити, що: «загальними методами для діяльності всіх виправно-трудоустанов у СРСР були: перевиховання ув'язнених на базі суспільно корисної, колективної праці, що дисциплінує режим, політичного виховання й розвитку самодіяльності ув'язнених» [8]. Однак, як свідчать дослідження, в перше десятиліття Радянської влади діяльність місць позбавлення волі будувалася на необхідності «залучення ув'язнених до праці з урахуванням інтересів і здібностей», пізніше (з кінця 20-х до середини 50-х років) праця, направлена на отримання благ, здійснювана

на примусових роботах, прямо розглядалася як інструмент за допомогою якого можливо змінювати світогляд людини. З таким підходом не погоджується А. С. Макаренко, який у своєму соціально-педагогічному експерименті 30-х років довів, що не можна в справі виховання й перевиховання покладатися лише на сам технічний процес праці, навіть якщо продукт, що створюється в результаті цієї діяльності, є корисним суспільству [4].

Жорсткість режиму та місць позбавлення волі при орієнтації на максимальне використання можливостей дешевої робочої призводить до того, що праця втрачає проголошене й закріплене в нормативних актах виховне значення і набуває характер кари, відплати [2].

У результаті проведених досліджень наприкінці 70-х років Н. А. Стручков констатував, що виправлення варто розуміти як поліпшення, зміни до кращого на відміну від перевиховання, що має на меті виховання засудженого заново, передбачає зміну його установок і ціннісних орієнтацій [7].

Вплив на процес виправлення засудженого, внутрішнє ставлення до скоєного злочину, психічні процеси, що характеризують його свідомість і волю, ставлення до призначеного покарання у 80-ті роки всебічно досліджували В. А. Елеонський і Е. Г. Самовичев. Вони дійшли до близьких за змістом висновків, що результат виховного впливу виправно-трудових установ на засуджених залежить не тільки від ставлення співробітників до використання основних засобів виправлення й перевиховання, а й від умов, що створюються адміністрацією установи для прояву активності з боку самого засудженого в окресленні перспектив своєї життєдіяльності, причому як під час відбування покарання, так і після звільнення.

Дуже ґрунтовний аналіз сутності й механізму процесу виправлення засуджених проведений у роботах О. Г. Ковальова. Він зазначав, що можливість виправлення засудженого пов'язана з пластичністю «морально-психологічного світогляду людини як особистості», саме тому за відповідних умов, на основі збереження внутрішньої стабільності, вона здатна забезпечити

«стримування негативних проявів натури в інтересах вищих соціально-моральних цілей і норм поведінки». У цілому, результат виправлення буде залежати від: 1) ступеня кримінальної

зараженості особистості; 2) природної вразливості й психонервової рухливості особистості до зовнішніх впливів; 3) ефективності методів виправлення й перевиховання, а також обставин життя в період знаходження в місцях позбавлення волі у наступний час; 4) від тривалості виправних впливів [6].

З набуттям Україною незалежності, орієнтацію кримінально-правової політики на міжнародні стандарти, прийняттям нового Кримінально-виконавчого кодексу України на законодавчому рівні було закріплено поняття виправлення. Кримінально-виконавчий кодекс встановлює: «Виправлення засудженого – процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки» [1]. Тобто процес виправлення полягає у тому, щоб за допомогою заходів переконання і примусу вплинути на свідомість засудженого та виховати в ньому позитивні властивості характеру.

Як зазначає Сорока «виправна практика в місцях позбавлення волі не може бути успішною без психологічно грамотного вирішення ряду протиріч: помістити особистість в негативне соціально-психологічне середовище й поставити за мету її виправлення; вимога до засудженого проявляти активність у процесі виправлення й зарегламентованості всіх сторін їхньої життєдіяльності; розрахунок на позитивний вплив праці на виправлення особистості й робота без достатньої діючої системи морального й матеріального стимулювання, при виробничій не завантаженості й на застарілому обладнанні тощо» [6].

Отже, існує безліч поглядів на поняття «виправлення». Закріплення даного терміну на законодавчому рівні є позитивним моментом, але оскільки щодо розуміння такої складної правової категорії досі тривають дискусії, дане питання потребує подальшого дослідження, а поняття підлягає вдосконаленню з урахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Харків, 2004. – С. 4.
2. Исаков В. М. Правовое регулирование режима отбывания наказания в исправительно-трудовых лагерях в период Великой Отечественной войны и послевоенные годы (1941–1956 гг.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Исаков В. М. – М., 1997.

3. Козловский М. Ю. Пролетарская революция и уголовное право / М. Ю. Козловский // Пролетарская революция и право. – 1918. – № 1. – С. 26–27.

4. Носкова О. Г. История психологи труда в России (1917–1957) : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Носкова Ольга Геннадьевна. – М., 1998. – 492 с.

5. Познышев С. П. Основы пенитенциарной науки / С. П. Познышев. – М., 1924. – С. 35–36.

6. Сорока А. В. Категорія «виправлення» та основні підходи до психологічного забезпечення ресоціалізації засуджених у радянський та сучасний періоди / А. В. Сорока // Вісник Харківського національного університету. – 2008. – № 807. Серія психологія. – С. 350–355.

7. Стручков Н. А. Ленин о преступлении и наказании / Н. А. Стручков. – М., 1946. – С. 98.

8. Ширвиндт Е. Г. К сорокалетию исправной-трудовой политики Советского государства / Е. Г. Ширвиндт. – М., 1957. – С. 61–61.

Одержано 24.04.2015

УДК 343.985.4

Олег Сергійович Федосов,

ад'юнкт ад'юнктури та докторантури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ

В умовах загострення криміногенної ситуації в країні, спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості тяжких та особливо тяжких злочинів, серед яких одним з найнебезпечніших є розбій. Обумовлено це тим, що розбій вчиняється у формі нападу з метою заволодіння чужим майном, поєднаного із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства. Тому, важливу роль у виявленні та розслідуванні розбоїв, особливо тих, що вчинюються в умовах неочевидності відіграє своєчасний огляд місця події. Від правильної організації проведення цієї невідкладної слідчої (розшукової) дії в значній мірі залежить встановлення особи злочинця, механізму вчинення злочину, закріплення отриманої в ході огляду доказової інформації тощо.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що питання організації і тактики проведення слідчих дій, зокрема, огляду місця

© Федосов О. С., 2015